

Особливості прагматичної точності судово-лінгвістичних експертиз у період дії воєнного стану

Світлана Полякова

кандидат філологічних наук, доцент, учений секретар, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1088-7782>, e-mail: polyana729@ukr.net

Розглянуто практичні аспекти проведення судово-лінгвістичної експертизи в умовах воєнного стану й інформаційної війни. Визначено роль судово-лінгвістичної експертизи як інструменту протидії пропаганді, дезінформації та мові ворожнечі, а також окреслено специфіку експертного аналізу щодо прагматичної точності дослідження.

Ключові слова: судово-лінгвістична експертиза; експертний аналіз; воєнний стан; пропаганда; інформаційна війна; експертна діяльність; прагматична точність.

Воєнний стан, запроваджений в Україні через збройну агресію Російської Федерації, актуалізував проблему захисту інформаційного суверенітету держави. Одним із важливих інструментів забезпечення цього захисту є судово-лінгвістична експертиза, що дає змогу встановити зміст, наміри й комунікативну мету текстів, висловлювань і повідомлень, які можуть становити загрозу національній безпеці. В умовах довготривалої інформаційної війни лінгвістичний аналіз став одним з головних методів процесу розслідування злочинів, пов'язаних з пропагандою, дезінформацією та колабораціонізмом.

Судово-лінгвістична експертиза є різновидом судових експертиз, спрямованих на аналіз мовного матеріалу з метою встановлення фактів, що мають юридичне значення. Сьогодні об'єктами дослідження найчастіше є цифрові тексти: публікації в соціальних мережах, виступи та коментарі, які містять ознаки про-

паганди, заклики до насильства або дискредитації Збройних сил України. Експерт-лінгвіст має визначити, чи присутні в таких висловлюваннях семантичні елементи, що можуть бути кваліфіковані як підбурювання до злочину, виправдання агресії чи приниження національної гідності, та загальне смислове наповнення текстів, висловлювань і публікацій конкретного суб'єкта в соціальних мережах, месенджерах, відеохостингах.

Одним із важливих аспектів проведення цих досліджень є кваліфікація мовних засобів, що містять ознаки ворожнечі або виправдання війни. Чітке розмежування оціночних суджень і фактичних тверджень дає змогу розпізнавати приховані імплікації, метафори, сарказм. У цьому сенсі не можна нехтувати значенням контексту й часового чинника. Те саме висловлювання може бути як вираженням патріотичної позиції, так і засобом дезінформації, цькування чи погроз, що залежить від інтенції

автора. Саме тому експертний аналіз має поєднувати лінгвістичну точність і прагматичну чутливість / точність. Останню часто пов'язують із соціально-психологічними аспектами висловлювання, яке оцінюватимуть на предмет сприйняття іншими особами.

Спробуємо це продемонструвати на конкретному прикладі проведення судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи. На дослідження експерт отримав скриншоти текстових повідомлень і матеріали кримінального провадження. Поставлене питання: *«Чи містяться у наданому на дослідження текстовому матеріалі висловлювання, виражені у формі погроз заподіяння шкоди здоров'ю і життю?»*. Лінгвістичну точність визначають правильністю обрання значення слів і граматичної їх форми. Слова, словосполучення та синтаксичні конструкції повинні передавати нормативне значення в межах обраної суб'єктом для спілкування мови. Наприклад, у наведених текстах були вжиті слова: «ликвидировать» (у лексичному значенні «припинити існування кого-небудь або чого-небудь»), «на кол» (як «старовинний спосіб покарання за злочини»). Прагматичну точність оцінюють за допомогою визначення ступеня досягнення висловлюванням своєї комунікативної мети. У представленому прикладі судової експертизи мовна конструкція «найти и ликвидировать на месте» виконує функцію погрози, спонукає адресата до страху, сигналізує про можливу фізичну небезпеку. Про виконавця не йдеться, але для адресата створе-

но загрозову комунікативну ситуацію. Або конструкція «за голову его дам 500 рублей» — прагматично точне висловлювання та обіцянка насильницької дії, мотивована винагородою. Слово «голова» ужито ідіоматично як метафору позбавлення життя, а «дам 500 рублей» — лексично коректне визначення винагороди. У прикладі використано й інші слова та конструкції, які свідчать про загрозу життю; висловлено можливу небезпеку для адресата: «Не нравится его вид болезненный, может не дожить до 9-го...», де слова «болезненный», «не дожить» відповідають словниковому значенню «хворобливий», «померти до певного часу».

Оцінка лінгвістичної (семантика і граматики) та прагматичної точності (ефект в адресата, комунікативна дія, намір, вплив на адресата) дала змогу судовому експерту дійти висновку про те, що в наданому на дослідження текстовому матеріалі є висловлювання, виражені у формі погроз заподіянням шкоди здоров'ю та життю конкретної особи. У криміналістичній практиці це означає, що експерт оцінює саме значення тексту в реальному життєвому й часовому контексті, що дає змогу точніше встановити мотиви, наміри конкретної особи та її роль у злочинній діяльності. Водночас важливо підкреслити, що часовий контекст не має однакового значення в різних судово-експертних дослідженнях. Так, в одному з рішень ККС ВС України йдеться про те, що судово-психіатрична експертиза 5-річної давнини не може бути підставою для застосування примусових заходів ме-

дичного характеру, чого не можна сказати про судово-лінгвістичні експертизи. Стан чи вплив на адресанта повинен бути релевантним часу прийняття рішень про проведення експертизи.

Підсумовуючи, можна зазначити, що судово-лінгвістична експертиза посідає чільне місце в структурі національної інформаційної безпеки, до-

повнюючи криміналістичні механізми встановлення істини. Подальший розвиток цього напрямку передбачає вдосконалення експертних методик, підвищення професійної компетентності фахівців і розширення міждисциплінарної взаємодії, що сприятиме глибшому осмисленню мовних впливів у контексті сучасної інформаційної війни.

Перелік джерел посилання

1. Єдиний державний реєстр судових рішень : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 06.11.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.11.2025).
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.11.2025).
4. Онопрієнко С. А., Спасенко І. О., Зленко О. О. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України в умовах воєнного стану. *Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук* : зб. мат-лів доп. учасн. Міжнар. наук-практ. конф. (Харків—Рига, 22.05.2022). Харків, 2022. С. 242.
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 06.11.2025).